

Szellemi szabadság.

Egyházi beszéd

az előjárók évi választása alkalmával május 26. 1830.

János VIII. 31, 32, 36. Mond vala azért Jézus azoknak a zsidóknak, a kik hittek vala néki: Ha ti megmaradtok az én beszédemben, bizony én tanítványim lesztek. És megismeritek az igazságot, és az igazság szabadokká tészen titeket. — Azért ha a nu megszabadit titeket, bizonynyal szabadok lesztek.

A szentírás folytonosan kölcsönöz a természetből és társadalmi életből a szellemi igazságokra vonatkozó felvilágosításokat és jelképeket. A Jézus Krisztus jellemét, vallását és áldásait gyakran a látható világból vett képek alatt állítja elénk. A lélekre való befolyását jelképezi a nap világa, a fonek a tagokkal való élő egyesülése, az elszéledt nyáját összegyűjtő pásztor, az ágait tápláló és gyümölcsöztető szőlőtő, az épületet fentartó alap, az állati testet erősítő kenyér és bor által. Felvett alapigénkben egy oly képes megvilágosítása van a Jézus befolyásának vagy vallásának, mely különösen a mi közönségünkre nézve érthető és becses. Ő úgy beszél magáról, mint a ki szabadságot ad, az egyedek és államok eme nagy kincsét, és e hasonlat által kétségkívül az volt a célja, hogy erős és vonzó világosságban mutassa fel az embereknek azt a szellemi és belső szabadságot, a melyet az általa tanított igazság ad az ő hű tanítványinak. Belső szellemi szabadság, ez a Jézus Krisztus nagy adománya. Ez lesz mostani beszédem főtárgya. Azt kívánom megmutatni, hogy ez a szabadság az embernek legfőbb java, és hogy a polgári és politikai szabadságnak igen csekély becsé van, ha nem ebből ered és nem ezt élteti és erősíti. A most mondottakból beszédem általános iránya könnyen

gyanitható. Azt fogom megmutatni, hogy úgy a községeknek, mint az egyedeknek, legfőbb érdeke a szellemi érdek; hogy a külső és földi javaknak csak annyiban van értékük, a mennyiben befolyással vannak a lélekre, és annak kielégítésére, erősítésére és dicsőségére céloznak. És én igen jól tudom, hogy nézetem által ellenvetéseknek teszem ki magamat. Azt fogják mondani, hogy csak az emberi természet iránti tudatlanságomat áru- lom el, midőn megkísértem az embereket a társaságról való ily magasztosabb nézetek által érdekelni; hogy én igen is eszmény- kedő vagyok; hogy a szellemi szabadság igen lényegtelen és álom- szerű arra nézve, hogy az államférfiaknak a törvényhozás végcélja gyanánt lehetne ajánlani; hogy az irószoba álmait nem kell erőlt- tetni a gyakorlat embereire; hogy egyedül nyers és megfogható valódiságok mozgathatják a sokaságot; és hogy a politikusoknak úgy beszélni a társadalom szellemi érdekeiről, mint a legfőbb fontosságú dolgokról, oly hiábavaló fáradság, mintha a vihar ere- jét egy lehelettel akarnók megállítani.

Én előre látom emez ellenvetéseket, de ezek engem megin- dítani nem birnak. Erősen hiszem, hogy az egyetlen igazság, mely képes az emberrel maradandó jót tenni, az, a mely a lé- lekre tartozik, mely az embereket annak mélységébe vezeti, s kijelenti nekik annak erőit és a célokat, melyekre az teremte- tett. Semmi sem késlelteti inkább a társadalom előhaladását, mint azon alantias nézetek, melyeket vezetői az emberi természet felől táplálni szoktak. Az ember lélekből áll szintugy mint testből, és ezt a lelket neki ismerni kellene, és a míg ezt nem ismeri, nem érzi, és abba mélyen nem hatolt, addig semmit sem tud iga- zán. Testének bizonyos tekintetben el kellene enyészni lelke előtt, vagy a Jézus szava szerint, gyűlölnie kellene testi életét, szemben értelmi és erkölcsi életével, a melynek örökké tartani kell. Ezt a tant azonban igen fellengzőnek és tulfinomnak tartják. A hasznos és gyakorlati igazság, ennek legügyesebb magyarázóit szerint, an- nak tudásában áll, hogy van állati természetünk, és hogy főgon- dunkat erre kell fordítanunk; annak tudásában, hogy van szánk, melyet meg kell tömni, tagjaink, melyeket fel kell öltöztetni; hogy a földön élünk, melyet szántani kötelességünk; hogy van gazdagsá- got gyűjteni tudó tehetségünk, és ez a tehetség a község nagysá-

gának mértéke! — Én az ily tudományt nem becsülöm. Én nem ismerek más bölcseséget, mint a mely az embert önmagának kijelenti, és megtanítja arra, hogy minden társadalmi intézményeket és egész életét úgy tekintse, mint a benne lévő szellem kifejtésének és fölemelésének eszközeit. Minden állambölcsesség, mely ez igazságot el nem ismeri, selejtesnek látszik előttem. Az államférfiu, a ki figyelmét nem irányozza arra, hogy intézkedéseinek mily hatása van a nemzet lelkére, képtelen egyikével az emberek nagy érdekeinek foglalkozni. Szerencsétlenségre az államférfiak ritkán értették meg az emberi természet és emberi társaság szentségét. Ezért lett az államkormány oly gyakran az emberiség ostora.

Én nem akarom a politikai tudományt kisebbiteni. Egy állam legjobb alkotmánya és legjobb kormányzása méltó tárgyak a legmélyebb gondolkozásra. De vannak a közjóllétnek ezeknél mélyebb alapjai. Az államférfiu, a ki ezekkel akarná az erényt helyettesíteni, a melyet ezek által segíteni és felemelni kellene, csak a nevét csatolná azon reményeikben megcsalódott politikusok hosszú sorához, melyet a történelem számunkra fentartott. Hasztalan dolog azt remélni, hogy rövidlátó tervezgetéseinkkel oly boldogságot biztosítunk egy népnek, melyet ennek jelleme nem érdemelt meg. Az Isten erkölcsi világkormányának örök törvényeit mi nem másíthatjuk meg; és a pergamenre irt alkotmányok, bármily bölcsek is, nem nyújtanak oltalmat a visszatörések ellen, melyek egy elaljasult és elfajult községet érnek.

Ezen meggyőződésekkel érzem, hogy semmiféle tanítás sem oly gyakorlati, mint a mely mélyen érezteti egy néppel szellemi érdekeinek fontosságát. Ezen meggyőződéssel érzem, hogy nem használhatom fel jobban a jelen alkalmat, mintha rábírom önöket arra, hogy minden más jogok és szabadságok felett becsüljék azt a belső szabadságot, a melyet nekünk adni volt a Krisztus eljövételének célja. E tárgyra hívom fel most figyelmöket.

Elsőbben is azt kérheti valaki tőlem: mit értek a belső, szellemi vagy erkölcsi-vallásos szabadság alatt? A közönséges és igaz felelet az, hogy az a büntől való szabadság. Azonban féltő, hogy sokak, ha nem a legtöbbek előtt, e sza-

vak határozatlanabbak, hogysen ez áldás nagyságának teljes és mély érzelmét előidézzék. Engedjék meg tehát, hogy rövid magyarázatját adjam. A legfontosabb észrevétel a bűnből való szabadságot illetőleg az, hogy az nem tagadólagos állapot, nem csupa hiánya a bűnnek. Ilyen szabadság az állatoknak vagy a gyermekeknek volna tulajdonítható, mielőtt ezek erkölcsi tényezők lesznek. A szellemi szabadság oly lélek megkülönböztető tulajdonsága, amelyben ész és lelkiismeret működni kezdtek, és a mely saját erélye, az igazság iránti hűsége, a kísértetek legyőzése által szabad. Nem jelelhetem tehát jobban a szellemi szabadságról való nézetemet, mintha azt mondom, hogy az: erkölcsi erély vagyis egy szent eltökélési erő, mely küzd az érzékek, a szenvedélyek, a világ ellen, és így szabaddá teszi az értelmet, a lelkiismeretet és akaratot, úgy hogy ezek erőteljesen működhessenek és örökre fejleszthessék magokat. A szellemi szabadság valódi lényege az erő. Az érzéki kívánságoktól egy szélhűdés által megszabadított ember nem lenne tehát belsőleg szabad. Egyedül az szabad, a ki önküzdés és erkölcsi elhatározás által, támogatva az Istenben való bizalom által, meggyőzi az őtet lealacsonyító szenvedélyeket, és megmenekedvén az aljas dolgok rabszolgaságától, tiszta és magasztos czélokra vágyik. Egyedül az a lélek szabad, a mely úgy tekintvén Istent, mint az erény ihletőjét és megjutalmazóját, az ő törvényét, a mely szivünkbe és igéjébe van írva, legfőbb életszabályául elfogadja, és a mely ennek engedelmeskedvén, kormányozza és becsüli magát, lelkiismeretesen gyakorolja legjobb tehetségeit és jótettek által tökéletesíti azokat bármely helyzetben, a melyet számára a gondviselés kimutatott.

Tetszett a világ legbölcsebb rendezőjének, hogy minket születésünktől kezdve nehézségek és kísértetekkel környezzen; hogy egy oly világba helyezzen, hol a gonosz tett gyakran előnyös s a kötelesség utja nehéz és veszélyekkel járó, a hol sok vétkes hajlam áll ellent a belső intó szavainak, a hol a test sulyként nehezedik a lélekre s az anyag, az érzékekre való folytonos hatása által, korláttá lesz köztünk és a szellemi világ közt. Mi oly befolyások közepette vagyunk, melyek fenyegetik az értelmet és szívet. Szabaddá lenni azért annyit tesz, mint ellentállani és győzni.

Én azt a lelket nevezem szabadnak, a mely uralma alá hajtja az érzékeket, a mely védelmezi magát az állati vágyak ellen, a mely kevésbe veszi a gyönyört és fájdalmat saját belső életének erélyéhez mérve, a mely áthatolva a hüvelyen, megismeri a maga igazi fényét és nagyságát, a mely úgy tölti el az életet, hogy nem azt kérdi: mit egyék és igyék, hanem éhezi, szomjuhozza és keresi az igazságot.

Én azt a lelket nevezem szabadnak, a mely megszabadítja magát az anyag rablánczaitól, s a helyett hogy az anyagi világhoz tapadna s azt börtönfalává tenné, rajta túl, annak szerzőjéhez emelkedik fel, és a fényvonásokban, melyeket az mindenütt mutat a végetlen szellemről, segédédeszközeit találja a maga szellemi fejlődésének és haladásának.

Én azt a lelket nevezem szabadnak, a mely féltékenyen őrzi értelmi jogait és tehetségeit, a mely egy embert sem nevez mesterének, a mely nem elégszik meg egy szenvedőleges vagy örökölt hittel, a mely megnyílik a világosság előtt, bár honnan jöjön is az, a mely az új igazságot mint mennyei angyalt fogadja, a mely ha örömmel fogadja is mások tanácsát, de sokkal inkább figyel a magában lévő jós szavára, és a másoktól jövő utasításokat nem azért használja, hogy saját munkásságát félbehagyja, hanem hogy azt fokozza és kifejtse.

Én azt a lelket nevezem szabadnak, a mely nem szab háttárt szeretetének, a mely nincs magába vagy egy pártba, felekezethez bebörtönözve, a mely minden emberi lényben megismeri az Isten képét és ennek gyermekei jogait, a mely örömét találja az erényben és rokonszenvez a szenvedéssel, bárhol látja is azt, a mely legyőzi a kevélységet, haragot és renyhéséget s önkéntes áldozatul adja magát oda az emberiség ügyének.

Én azt a lelket nevezem szabadnak, a mely nem hagyja magát oda a külső körülményeknek szenvedőleges játszólabdául, a melyet az események hullámai nem sodornak el, a mely nem esetleges befolyások teremtménye, hanem az eseményeket saját művelésére, javára fordítja, és belső ösztönből cselekszik, változhatatlan elvekből, melyeket jól megfontolva sajátította el.

Én azt a lelket nevezem szabadnak, mely a társadalom jogbitorlásai ellen védelmezi magát, nem görnyed meg

emberi vélemény előtt, hanem az emberinél magasabb ítélőszék előtt érzi magát felelősnek, a mely a világdivatnál és szokásnál magasabb törvényt tisztel, többre becsüli magát, hogysen rabszolgája vagy eszköze legyen akár sokaknak, akár keveseknek.

Én azt a lelket nevezem szabadnak, mely az Istenben és az erény erejében való hit által, elvetett minden félelmet, a rossz eselekedet félelmén kívül, a melyet semmi fenyegetés vagy veszély le nem igaz, a mely nyugodt a zivatarban és bírja ön magát, ha minden egyéb elveszett is.

Én azt a lelket nevezem szabadnak, a mely ellentáll a szokás rabkötelékének, a mely nem ismétli magát gépiesen és nem másolja a multat, a mely nem élődik régi erényein, nem köti magát rabként megszabott törvényekhez, hanem elfelejti a mik háta megett vannak, a lelkiismeret új és magasabb intéseire hallgat és örvend, ha belsejét új és magasztosabb életjelenségekben nyilváníthatja.

Én azt a lelket nevezem szabadnak, a mely féltékenyen őrzi saját szabadságát és önállóságát, a mely óvakodik a másokba való beolvadástól, s az önmaga feletti uralmat dicsőbbnek tartja, mintha az egész világot bírná.

Végre, én azt a lelket nevezem szabadnak, a mely, tudván az Istennel való rokonságát és bizván a Jézus Krisztus által hirdett ígéretekben, lelkiismeretesen arra szenteli magát, hogy minden tehetségeit kifejtse, a mely átlépve az idő és halál korlátait, örökkétartó haladást remél, kimerithetetlen erőt talál mind a cselekvésre, mind a szenvedésre a halhatatlanságra való kilátásban.

Ilyen az a szellemi szabadság, a melynek közlésére a Jézus megjelent. Ez áll az erkölcsi erőben, az önuralomban, a gondolat és szeretet kiterjesztésében és legjobb tehetségeink háttartalan, háborítlan működésében. Ebben áll a kereszténység legnemesebb java, s ennél nagyobbát Isten adományai közt nem képzelhetünk. Tudom, hogy sokak előtt ez finomabb, szellemiesb jónak fog látszani, hogysen a társadalom és állam nagy czélja gyanánt lehetne felállítani. De a mi kétkedésünk nem változtathatja meg a dolgok természetét. Tudom, mily kevéssé értik és élvezik e szabadságot; mennyire rabszolgái az emberek az érzékiségnek, a

szenvedélynek és a világnak; de azt is tudom, hogy az emberek ezen szolgaság miatt oly szánsalomra méltók, és hogy a mig ez tart, semmi társadalmi intézmény boldogságot nekik nem adhat.

Most előre feltett czéломhoz képest azt mutatom meg, hogy a polgári vagy politikai szabadság keveset ér, ha csak nem ered eme szellemi szabadságból, ha nem ezt fejezi ki és nem ezt eleveníti. Én ugy tekintem a polgári szabadságot mint az államok legfőbb javát, mivel az megegyezik a szellem erőteljes életmunkásságával és felemelkedettségével s támogatja ezeket. Nem is oly távol fekvő vagy homályos igazság ez, hogy fáradságos bizonyítást vagy megvilágosítást kívánna. Ugyanis mit jelent a polgári szabadság? ez minden oly megszorítások elhárításában áll, miket a közjó nem követel, s mi a czélja és haszna a megszorítások elhárításának? Az, hogy az emberek kifejthessek erőiket és tehetségeiket és önmagoktól cselekedhessenek. Erős és erősítő munkásság a legszebb gyümölcse minden külszabadságnak. Miért oldjuk le a fogolyról a vasat, hanemha azért, hogy megszabadított lábait háborítlan működésbe hozhassa? miért nyitjuk meg börtönét, hanemha azért, hogy abból kijöhessen, szemeit széles látkörre irányozhassa s gyakorolja és élvezze különböző tehetségeit. Az a szabadság, a mely nem támogatja az erők tevékenységét és növekedését, nem egyéb puszta névnel és semmivel sem jobb a rabszolgaságnál.

Ezekből megtetszik a szabad intézmények főjótékonytsága: az kimondhatatlan becses. Főhasznuk abban áll, hogy gyámolítják a lélek szabadságát, hogy szabad tért adnak az ember tehetségeinek, hogy önnön segédforrásaira szoritják és felhivják arra, hogy saját boldogságát önmaga vivja ki. Hasznuk az, hogy az értelem minden megszorításainak elhárítása által elősegítik a gondolat erejét, eredetiségét és szélesbitését; az isteni tisztelet megszorításainak eltávolítása által előmozditják a léleknek Istenhez való emelkedését; az ipar akadályainak elmozdítása által felélesztik a találékonyságot és vállalkozási szellemet, hogy kikutassák és meghódítsák az anyagi világot, és így megszabadítsák az emberi nemet azon nyomasztó szükségéktől és fáradságoktól, a melyek megszorítják és lenyomják a lelket; s hogy végre ápolják a nemes érzelmeket, a nyiltszivűséget, bátorságot és önbecsülést.

A szabad intézmények nem kis mértékben támogatják a lélek szabadságát és erélyét az által, hogy az emberek valódi egyenlőségét s önmagok kormányzási jogát és kötelességét tanítják; és én főleg csak abban találhatom az alkotmányos élet előnyösebb voltát, melyszerint előjáróit maga a nép választja; hogy bizonyítékul szolgál ezen megnemesítő igazságok mellett. Gyakran mondták, hogy nem a kormányforma, hanem a jó törvénykönyv határozza meg egy nép boldogságát. De a jó törvények, ha nem a közönségből erednek, ha egy ur által erőszakoltatnak a népre, sokat vesztenek becsökből. A legjobb törvénykönyv az, a melynek eredete azon nép akaratjában van, a mely annak engedelmeskedik; a mely ha parancsoló tekintélylyel beszél is, de elismeri az önkormányzást, mint egy eszes lény legelső jogát és kötelességét, és a mely ekként az egyénben, bármi legyen is ennek helyzete és állása, a valódi önbecsülést táplálja.

Hogy a polgári szabadságnak főjósága és legbecsesebb gyümölcse a szellemi szabadság és erő, megismerhetjük annak vizsgálása által, hogy mi a zsarnokság főrosszasága. Tudom, hogy a zsarnokság rosszat tesz, midőn megtámadja az emberek külső érdekeit, a vagyont és életet bizonytalanná teszi, megrabolja a munkást, hogy hizlalja a nemest és királyt. De legrosszabb befolyása a belsőt illeti. Főképp abban áll kárhozatos volta, hogy megtöri és elnyomja a szellemet, lealjasítja az embert saját szemeiben, elveszi tőle a gondolat és cselekedet élénkségét, lelkiismeretét külső parancscsal helyettesíti, elvetemültté, gyávává, élödi és hunnyászokodó rabszolgává teszi. Ez a zsarnokság átká. Az harczol a lélekkel és így harczol az Istennel. A theologusok és költők műveiben a teremtő ellen harczoló angyalokról, az égben folyt csatákról olvasunk. De az Isten trónja az égben sérthetetlen. Az Isten elleni harcz egyedül az ő képe, a lélekben lévő isteni elv ellen van, és ezt ostromolja a zsarnokság minden alakjaiban. Itt látjuk a zsarnokság fővétkét, és ennek meg kellene minket tanítani, hogy a polgári szabadság főleg annyiban áldás, a mennyiben tiszteli és becsüli az emberi lelket és annak kifejlődését s erősbulését előmozditja.

E belső, szellemi szabadság nélkül, a külső szabadságnak csekély értéke van. Mit használ nekem, hogy en-

gem idegen járom nem szorit, ha tudatlanság és vétek, önhaszonlesés és félelem miatt nélkülözöm a saját lelke feletti uralkodást? Azok a leggonoszabb zsarnokok, a melyek saját keblünkben ütnek tanyát. Az ember, a kinél hiányzik az erkölcsi elv és elhatározások ereje, csak rabszolga, bármily szabad is az általa szítt levegő. Végre is a lélek a mi egyedüli birtokunk, vagy más szókkal, minden dolgot ennek erélye és kiképzettsége által birunk; s a polgári intézményeket egyedül abból kell megítélnünk, mennyire alkalmasok szabad és tiszta lelkeket hozni létre.

Látható ezen észrevételekből, hogy én az egyéni lélek szabadságát vagy erkölcsi erejét úgy tekintem, mint a legfőbb jót és az államkormányzás legmagasabb célját. Jól tudom, hogy sokan más nézetben vannak. Azt mondják, hogy a kormány a közönségért s nem az egyénért van. A nemzeti érdek eszméje uralkodik az államférfiak lelkében, és ez érdeknek, úgy vélik, az egyén feláldozható. De én azt allitom, hogy az egyén nincs az államért annyira, mint az állam az egyénért. Az ember nincs politikai viszonyokért mint legfőbb céljaért teremtvé, hanem végtelen szellemi előhaladásért, és a politikai viszonyokba azért van helyezve, mert ezek tökéletesedésének eszközei. Az emberi lélek nagyobb, szentebb, mint az állam, és soha sem szabad azt ennek feláldozni. Az emberi léleknek túl kell élni minden földi intézményt. A nemzetek különbségei el fognak tűnni; századokig fennállott trónok alávetvék az ítéletnek, a mely minden emberi műre ki van mondva. De az egyéni lélek fennmarad, és a legalábbvaló egyén, ha hív az Istenhez, oly hatalomra emelkedik, a mit soha sem birtak földi hatalmasságok.

Az emberi lény nem olyan tagja az államnak, mint a milyen tagjai a kéz vagy a láb a testnek, vagy mint egy kerék része a gépnek, csupán arra rendeltetve, hogy közreműködjék valamely közös célra és eredményre. Az ember nem a végett teremtetett, hogy beleolvadjon az egészbe, mint egy csepp az oczeánba, vagy egy fővényszem a tengerpart homókjába, és csak egy tömeg alkotására szolgáljon. Ő egy magában egészet képező lény, teremtvé saját tökéletesítéseért mint legfőbb célért, teremtvé azért, hogy egyéni lételetét fenntartsa, és csak any-

nyiban szolgáljon másokat, a mennyiben ez megegyezik saját erényével és tökéletességével. Eddig az államkormányok nagy mérvben oda törekedtek, hogy elhomályosítsák az egyén eme fontosságát, hogy lealacsonyítsák őt saját szemeiben, hogy arra a képzeletre vigyék, hogy a külső érdek fontosabb, mint a láthatatlan lélek, és hogy a külső tekintély szentebb mint Isten szava az ő saját titkos lelkiismeretében. A kormányzók a magán embert az állam tulajdonának nevezték, az állam alatt rendszeren magukat értvén, és így a sok feláldoztatott a kevésnek, sőt azt hitte, hogy ez az ő legmagasb rendeltetése. E nézeteknek nem lehet elég komolyan ellenállani. Semmi sem látszik előttem oly szükségesnek, mint a léleknek öntudatot adni saját külön becséről, a melynek elnyomására a kormányok oly sokat tettek. Hadd érezze az egyén, hogy halhatatlansága által nagyobb kincset öszpontosíthat saját lényében, mint a milyen a nemzeteké. Hadd érezze, hogy nem azért van az államba helyezve, hogy egyediségét elveszesse, vagy játékszer legyen, hanem hogy különböző tehetségeinek működési tért és a halhatatlan dicsőségre előkészülést találjon. Elöttem a társadalom nemesbülése és előhaladása semmi egyébben nem áll annyira, mint abban, hogy az egyént valódi lételére kifejti, saját lényéről öntudatot ad neki, és saját szellemének erősítésére s emelésére serkenti.

Azt állítván, hogy a társadalmi intézmények czélja az egyén, azt gondolhatná valaki rólam, hogy én azáltal gyengitem a közjóra irányzó törekvéseket és a magánérdekeknek az állam oltárán való feláldozását. Távol legyen tőlem. Sőt állítom, hogy senki sem fogja szolgálni embertársait oly sikeresen, oly buzgón, mint az, a ki nem rabszolgák; mint az, a ki lerázván minden jármat, alá veti magát saját lelkében a kötelesség törvényének. Ez a törvény önérdek nélküli és nemes szellemet olt belé, mint az ember dicsőségét és hasonlóságát a teremtőhez. Az egyediség vagy az erkölcsi önállóság a legbiztosabb alapja egy mindent átölelő szeretetnek. Egy ember sem sokszorozza a közönséggel egybefüző kötelekeit annyira, mint az, a ki legféltékenyebben örködik saját tökéletesedése felett. Szép összhangzat van az állam java s az egyed erkölcsi szabadsága és méltósága közt. Ha ez nem így volna, ha ez érdekek valami módon

meghasonlásban volnának; ha az egyedtől valaha azt követelnék, hogy hazáját oly tettekkel szolgálja, melyek lealjasítják saját lelkét, egy perczig sem kellene tétováznia a felett, hogy melyik jót kelljen többre becsülnie. Vagyont, életet örömmel fel ke'l áldoznia az államnak. De lelkét soha sem szabad beszennyeznie vagy leigáznia. A szegénységtől, nyomortól, kintadtól, vesztőhelytől nem kell visszariadnia; de a világ sűrű kincseért sem szabad az ön-maga feletti uralomról lemondania vagy a belső törvényt megsértenie. — Mi ugy beszélünk a hazafiról, mint a ki feláldozza magát a közjólétnek. Azt értjük-e ezalatt, hogy azt áldozza fel, a mi leginkább sajátja: a szeretet és erény elvét? Nem érezzük-e, hogy bármily nagy legyen is a jó, a mi az ő szenvedései által az államot éri, nagyobb és tisztább dicsőség ragyog reá vissza, és hogy önzetlen szolgálatainak legdrágább gyümölcse az elhatározás és emberszeretet erejében található, a melylyel saját lelkét gazdagítja.

Ezek szerint igyekeztem fejtegetni és támogatni azt a tételt, hogy a szellemi szabadság vagy a lélek erkölcsi ereje és emelkedettsége a legnagyobb jó, a melynek a polgári szabadság alá van rendelve, és a melyet minden társadalmi intézményeknek legfőbb czélul kellene kitűzniök.

És most megkísértem kimutatni némelyeket azon eszközök közül, melyek által e szellemi szabadság előmozditható, s több mások mellőztével, csak kettőre szoritkozom: s ez a vallás és államkormány.

Kezdem a vallással, a leghatalmasabb tényezővel az emberiség ügyeiben. Ehez tartozik legfőképpen a lélek megszabadításának és felemelésének feladata. Minden más eszközök jelentéktelenek ehez képest. Isten érzése az egyetlen rugó, a melylyel az érzékiség, a világ és kísértetek elnyomó súlyának ellenállhatni. Istenhez való viszonyunk öntudata nélkül minden más viszonyok elenségei a szellemi életnek és előhaladásnak. — Emlitém, hogy a vallásos érzés a leghatalmasabb tényező a földön. Az többet tett, az jobban megerősítette az embert a cselekvésre és szenvedésre, mint minden más alaperejei a léleknek. Az fentarthatja a lelket minden más erővel szemben. Minden elvek közt az a legmélyebb, a leggyökeresebb. Az igaz, hogy elferdített alakjában teméntelen

vétket és inséget termett, de maga az erély, melyet adott a szenvedélyeknek, mikor ezek vegyültek vele és megrontották, tanúsítja a mindenhatóságot, a melylyel fel van szerelve.

A vallás életet, erőt, magasztosságot ad a léleknek az által, hogy összeköti a végetlen lélekkel, megtanítja úgy tekinteni magát, mint a végetlen atya gyermekét és szeretetének tárgyát, azért teremtve, hogy közölje vele saját jellemét és tökélyeit, a ki azt igazságra és erényre alkotta, — saját magáért alkotta, a ki aláveti azt sanyaru kísérteteknek, hogy küzködés és kitartás által erősödjék, és a ki elküldötte fiát, hogy megtisztítsa azt minden vétektől és öltöztesse fel halhatatlansággal. Egyedül a vallás az, a mely türelmes és elhatározott reményeket és törekvéseket táplál saját lelkünkért. Enélkül alig kerülhetjük ki az önmegvetést és nemünk megvetését. Isten nélkül lételünknek nincs támasza, életünknek nincs célja, javulásunknak nincs állandósága, legjobb tetteinknek nincs biztos és tartós sikere, szellemi gyengeségünknek nincs ereje, a melyre támaszkodjunk s legnemesebb vágyainknak és óhajtásainknak nincs záloga, hogy egy jobb létben valósíttatnak. A küzködő erénynek nincs barátja; a szenvedő erénynek nincs a győzelemre kilátása. Vedd el az Istent s az élet semmitérő lesz és az ember nyomorultabb az állatnál. Én megszoktam az emberi természet nagyságáról beszélni; de ez csak származása által nagy; nagy, mivel az Istentől ered, mivel oly jóssággal és hatalommal van összekötve, a melyből örökké gazdagodnia kell; és semmi egyéb nem adhatja meg az emelkedés ama reményét, a mely által egyedül képes a lélek igazi erőre és szabadságra eljutni, mint ezen összeköttetésnek érzése.

A vallás minden igazságai egy célra irányulnak — szellemi szabadságra. Mindazon tárgyak, melyeket ez gondolatainknak ad, tenségesek, buzdítók, felemelők. Alap-igazsága az, hogy van egy Isten, egy végetlen és örökkévaló atya; azt tanítja nekünk, hogy úgy nézzük a világegyetemet, mint a mely az ő örökké jelenlévő és mindenható szeretetétől át van hatva, megelevenítve és egy öszhangzó és jótékony egészbe életerősen egyesítve. Ez igazság által lerontja az anyag és érzékiség, a jelen gyönyör és fájdalom, az aggodás és félelem hatalmát. A szellemet a láthatóról, a külsőről és veszendőről, a láthatatlanra, szellemire és örökkévalóra for-

ditja, s tiszta és fenséges tárgyakkal öszszekapcsolván, szabaddá teszi.

Jól tudom, hogy a mit most mondok, némelyek előtt nélkülözni látszik a tapasztalás szentesítését. Sokan talán úgy nézik a vallást, mint utolsó szellemi erőt, a mely belső erélyt és szabadságot adhat. Ellenem vetik annak fenyegetéseit és a szolgaságot, melynek igájával megterhel minket. Elismerem, hogy a vallásnak vannak fenyegetései, és ezeknek lenni is kell; mert az inség és nyomor szükségképpen és változhatlanul össze van kötve a rossz cselekedettel, az erkölcsi erővel való visszaéléssel. A dolgok természetében alapul az, hogy az Istenhez és kötelességéhez hűtelen léleknek szenvednie kell; és a vallás, midőn ezt kimondja, csak a lelkiismeret egyszerű és világos tanítását viszhangozza. De meg kell gondolni, hogy a vallás fenyegetéseinek egyedüli célja az, hogy minket szellemileg szabadokká tegyen. Azok mind ama szenvedélyek ellen vannak intézve, a melyek leigáznak és lealjasítanak. Megannyi fegyverek, a végre adva a lelkiismeretnek, hogy velök a jó harczot megharcolja és trónját bennünk felállítsa. Ha nem így használtatnak, céljokat eltévesztik, és ha oktalan prédikálás által babonát hoznak létre, a hibát ne keressük a vallásban.

Valóban nem csudálom, hogy oly sokan kétlik a vallásnak azt az erejét, hogy a léleknek erőt, méltóságot és szabadságot adhasson; mert a mit annak neveznek, igen gyakran nem terem ily gyümölcsöket. Itt a vallás csak forma, könyörgések és szertartások lánczolata, kísérlet az Istent hizelgés és hunnyászkodás által megengesztelni; amott rettentés és egy papnak való alávetés; és emitt viszont az indulat erőszakos felizgatása, mely szélvészfént ragadja el a lelket és megfosztja a higgadt önuralomtól. De az igazi vallás visszautasít minden öszszeköttetést nevének ezen bitorlóival. A vallás egy szelid és mély meggyőződés Istennek az ő teremtményei tökéletesedése, boldogsága és méltósága iránt viseltető atyai részvétéről; a belső tapasztalás által megerősített meggyőződés arról, hogy ő az erényben, nem pedig a formásokban és hizelgésekben gyönyörködik, és hogy ő különösen gyönyörködik az arra való határozott és kitartó törekvésben, hogy azon önzésnélküli szeretethez és tiszta igazságossághoz alkalmazzuk magunkat, a melyek az ő dicső természetét alkotják. Ez ama

vallás, a melynek részére igénylem azt a tisztességet, hogy a léleknek méltóságot és szabadságot ad.

A vallásnak szükséges voltát e munka végrehajtására semmiképpen sem teszi feleslegessé az, a mit a társadalom előhaladásának szoktak nevezni. Sőt mondhatnám, hogy a civilizáció, nem hogy képes volna magára erkölcsi erőt és felemelkedést nyújtani, sőt inkább a sülyedés okait rejti magában, a melyeknek a vallásos elven kívül semmi egyéb sem állhat ellent. Az kétségkívül sokasítja az élet kényelmeit és élvezeteit; de én ezekben nehéz kísérteteket és veszélyeket látok a lélekre nézve. Ezek az emberi természet érzéki elemeinek vannak segédül, lényünk azon részének, a mely minket hozzá köt a földhöz és igen gyakran annak rabszolgáivá teszen. A civilizáció azért szükségessé teszi, hogy arányos segély és támogatás nyujtassék az ember szellemi és erkölcsi elemének, és én nem tudom, hogy ez hol lenne található, ha nem a vallásban. E nélkül, a civilizált ember, minden ügyességeivel és finumságaival, az igazi méltóságban kevéssé emelkedik feljül a vad emberen, a kire oly nagy megvetéssel pillant. Ti ugy beszéltek nekem a civilizációról, ennek művészetéről és tudományáról, mint az emberi emelkedés legbiztosabb eszközeiről. Elmondjátok nekem, hogy az ember ezek által miként keriti hatalmába és fordítja a maga hasznára a természet erőit. Tudom hogy hatalmába keriti azokat; de azért urok, hogy viszont azoknak rabszolgájává legyen. Ő kinyomozza és műveli a földet, de csak azért, hogy maga még földesebb legyen. Ő kikutatja az elrejtett bányákat, de csak azért, hogy lánczokat kovácsoljon magának. Ő minden tartományokat meglátogat, de azért idegenként él saját lelkében. Éppen a társadalmi civilizáció előhaladásában látom szükségét az érzékekre nézve egy ellensúlyozó elvnek, egy oly erőnek, mely megszabadítsa az embert az anyagtól, visszavezesse őt a külső világtól a belsőhöz; egyedül a vallás képes ily magas feladat megoldására.

A civilizáció előnyeinek megvan a maguk veszélye. A társadalom ily állapotjában a közvélemény és törvény üdvös korlátokat szabnak ki ugyan, s általános rendet és biztosságot hoznak létre. De a közvélemény hatalma zsarnoksággá is válik, mely bármi egyébnél inkább elfojtja az eredeti, szabad gondolatot, el-

nyomja a jellem egyéniségét, a társadalmat lelketlen egyhanguságra szállítja és kihúti az erkölcsi tökéletesedés szeretetét. A vallás, egyedül úgy tekintve mint az a főerő, mely egyensúlyba hozza az emberi vélemények hatalmát, a mely kiragadja az embert a szokás és divat karjaiból, és megtanítja, hogy egy magasabb ítélőszékre hivatkozzék, — véghetetlen segítségül szolgál az erkölcsi erőnek és emelkedésnek.

A civilizáció egy igen fontos előnye, miről a nemzetgazdászoktól sokat hallunk, a munkafelosztás, mely által a mesterségek tökélyesbülése lehetségessé válik. Ámde ez, midőn a lelket csekélyszerű működések folytonos körforgására szorítja, arra szolgál, hogy azt eltörpítse. Nekünk jobbitott gyáraink, de megrosszabított embereink vannak.

A civilizáció egy másik előnye az, hogy az erkölcsök finomodnak és a műveltség emelkedik és elterjed; de ezek, a mint until láthatni is, aláássák a jellem egyszerűségét, az érzés erejét, a természet szeretetét, s a belső szépség és jószág szeretetét. A külső udvariasság alatt, hideg önszeretetet, számító szellemet s a szeretetnek kevés erélyét látjuk.

Megvallom, én nem csekély aggodalommal tekintek körül a polgárosult társadalomra és azzal a mindinkább epedő ohajtással, vajha az ujjászületés lelke szállana alá a mennyből, a valásból, és járná azt által. Különösen félek, hogy különféle körülmények hatalmasan működnek köztünk arra, hogy felgyulaszszák és neki bősítsék ama leigázó és lealacsonyító elvet: a vagyon szenvedélyét. Például, az örökölt kiváltságok hiánya a mi államunkban, nagyon kedvez a gazdagság általi kitünőségnek és ezt a nagyravágyásnak legfőbb pályacéljául állítja fel. Ide járulnak még az epicurusi élvezetre irányzott szokások, a melyeket vagyonosságunk annyira megsokasított és a melyek telhetlenül kívánják a vagyonnagyobbodást, mint a kielégítés egyedüli eszközét. E veszély növekedik még korunk szellemével, mely a kereskedés, az ipar, a hazai újítások, géptani feltalálások, nemzetgazdaság s béke szelleme. Ne gondoljátok, hogy kisebbitni akarom a kereskedést, gépies ügyességet s főképpen az államok közti békés összeköttetést. De az a veszély van velök összekötve, hogy emez áldások, visszaélés által aljas nyervágygyá fajulhatnak el. Ugy tetszik nekem, hogy némely emberi törekvések célpontjai, a melyek egykor a leghatalmasabban

mozgatták a szellemeket, lassanként elvesztik vonzó erejüket és így a lélek fogékonyabbá lesz a vagyon szerzésére. Például, a katonai kitüntetés mindinkább azon alárendelt helyre száll, a melyet megérdemel; s következése az lesz, hogy az erély és dicsvágy, a melyek eddig a háborukban emésztődtek fel, új irányt keresnek; és szerencsések leszünk, ha nem a nyereszkesedés csatornájába folynak. Így azt vélem, hogy a politikai kitüntetés mind kevésbé lesz törekvés cél; és féltő, hogy az ez által elnyelt erélyek az uralkodás egy másik nemének keresésére fordítottatnak: a vagyon uralkodására. És ha ez lesz az eredmény, mit nyerünk a társadalom ugynevezett előhaladása által? Mit nyerünk a nemzetek közti béke által, ha az emberek, a csatamezőkön való találkozás helyett a becsstelen és ragadozó üzérkedés annál dicstelenebb csatáját vívják egymás közt!? Mit nyerünk a politikai nagyravágyás hanyatlásával, ha a kabinetek cselszövéseit a börzékéi váltják fel, s a magán személyek pompája és fényüzése foglalja el a nyilvános élet és államférfiak fényének helyét? Én nem vagyok ellensége a civilizációnak. Örvendek annak előhaladásán. De azt akarom mondani, hogy egy tiszta vallás nélkül, mely annak irányzatait szabályozni és azt erkölcsi, tiszta szellemmel áthatni képes, a civilizáció csak megrontani, de nem képes nemesíteni bennünket. A vallásos elv kitünő hatályossága abban áll, hogy támogatja és előreviszi a civilizációt, kiterjeszti a tudományt és művészeteket, sokasítja az élet kényelmeit és ékességeit, és egyszersmind elveszi azoknak lealjasító, leigázó hatalmát, sőt az erkölcsi és szellemi szabadság eszközeivé és szolgáivá változtatja, a melyet magokra hagyva, veszélyeztetnek és megsemmisítenek.

De hogy a vallás a maga teljes és legjobb gyümölcsét teremje, egy dolog szükséges; és az idők követelik, hogy ezt különös határozottsággal kiemeljem: szükséges, hogy a vallást szabadelvű irányban fogjuk fel és valljuk. Mily mértékben türelmetlen, kizáró és felekezeties alakot ölt ez magára, éppen oly mértékben forgatja fel, a helyett hogy erősítné, a lélek szabadságát s a legnehezebb és kinosabb járomná lesz, a mely az észre és lelkiismeretre nehezdedhetik. A vallást nem úgy kell tekinteni, mint a papok vagy felekezetek szabadalmát; nem úgy, mintha jogot adna bárkinek arra, hogy embertársainak parancsoljon; nem oly eszköznek, a melylyel a kevés rettentse a sokat; nem is úgy, mintha

oly előjogot adna egynek, a mit mindenek nem élvezhetnének, hanem mint minden emberi lény tulajdonát. és minden emberi lélekre nézve a gondolkozás és akaratnak legfőbb tárgyát. Ezt úgy kell tekinteni, mint egy közös atya kijelentését, a kihez mindenkinek egyenlő mehetése van, a ki mindeneket hív a vele való közvetlen egyesülésre, a kinek nincsenek kegyenczei, a ki akaratjának egy csalhatlan hirdetőjét sem jelölte ki, a ki a maga műveit és igéjét mindenek szeme előtt feltárja és mindeneket felhív, hogy azokat maguk számára olvassák és félelem nélkül kövessék saját okosságuk legjobb meggyőződéseit. Csak kerítsék hatalmukba egyesek vagy felekezetek a vallást mint kizárólag sajátjokká tett mezőt; hadd ruházzák fel csak magukat az ítélet isteni előjogával; hadd sikerüljön csak nekik a törvény vagy közvélemény büntetéseivel erőszakolni a maguk hitvallását; hadd sikerüljön csak nekik megbélyegezni az erényes embereket, a kiknek egyedüli vétke a szabad vizsgálódás: a vallás a legveszélyesebb zsarnokság lesz, a mi csak emberi lélekre nehezédhetik. Ti mindnyájan hallottátok a végtelen inséget, nyomort, a mit az ekként zsarnoksággá fajult vallás okozott az emberiségnek; miképpen ásott borzasztó tömlöczöket, gyujtott máglyákat a mártirok számára, és talált fel műszereket a legkikeresettebb kínzásokra. De előttem mindezekévesbbé rettenetes, mint a lélekre való befolyása. Midőn látom a babonát, mely a lelkiismeretet lebékózta, a szellemi rettegeéseket, melyekkel a tudatlanokat és félénkeket leigázta, az iszonyodást keltő sötét nézeteiket Istenről, melyeket az széltében és hosszában elterjesztett, a szabad vizsgálódástól való félelmet, melyet az magasabb tehetségű lelkekbe nyomott, és a szellem szolgáltságát, a melyet kegyességnek adott ki — midőn mindezeket látom, a máglya, a bitófa, az inquisitió, bármily rettenetesek is, alsóbb rendű roszaknak tet-szenek előttem. Én szent örömmérvéssel nézek ama hősies szellemekre, a kik önkényt és félelem nélkül mentek szembe a fájdalommal és halállal az igazság és emberi jogok érdekében. De vannak a türelmetlenségnek más áldozatai, a kikre a legmélyebb fájdalommal tekintek. Ezek azok, a kik lekötve korán beoltott előítéletektől vagy a szószék és sajtó rémitgetéseitől, nem mernek gondolkozni; a kik gondosan elnyomni igyekeznek minden kételyt vagy tünődést saját véleményöket illetőleg, mintha kétkedni véték volna; a kik úgy őrizkednek az igazságot keresőktől mint a ragálytól; a kik

megtagadnak minden erényt, a mely nem az ő felekezetök szolgálóját viseli; a kik foglyul adván legjobb tehetségeiket, feltétlenül elfogadják a tanokat, a melyek kigunyolják az észet és lelkiismeretet; és a kik érdemnek tartják ráerőszakolni azokra, a kik befolyásuk körében élnek, a lenyügöző köteléket, a melyet ők magok viselnek. Mennyire lehet sajnálni, hogy a vallás — éppen az a szellemi elv, melynek feladata az embereket az emberek itéletén és hatalmán feljülemelni, legyen a lelkek feletti bitor uralkodás főeszközévé.

Azt mondják, hogy ez államban, hol a magánitélet s a meggyőződésünk szerinti beszéd és irás joga intézményeink és törvényeink által a legünnepélyesebben biztosítva van, a vallás soha sem fajulhat zsarnoksággá; hogy itt egész befolyásának a szellem felszabadítására és nemesítésére kell irányulnia. Erre azt felelem, hogy az emberi léleknek csekély ismeretét áruljuk el, ha az államintézményeknek oly varázserőt tulajdonítunk, a mely képes száműzni a türelmetlenség és kizárás szellemét. Szinte minden más rossz szenvedélyt hamarabb el lehet hallgattatni; és pedig azon egyszerű okból, hogy a türelmetlenség mindig a vallásos buzgóság nevével és köpenyével takarózik. Abból, hogy egy oly országban élünk, a hol a vastag, külső, látható láncz meg van törve, nem lehet még azt következtetnünk, hogy mi szükségképpen szabadok vagyunk; vannak nem vasból készített lánczok, a melyek mégis mélyebben belevágódnak a lélekbe. A bigottság kémkedésének éppen oly hamar sikerül bezárni ajkainkat és kihűteni sziveinket, mint egy fegyveres és száz szemű rendőrségnek. Számtalan utak és módok vannak, a melyeken egy szabad országban az emberek emberfelek jogába vághatnak. A vallásra nézve az eszköz készen és mindig kéznél van: ez a közvélemény, mely a felekezetek keblében már is egyesítve és szervezve van s a papok vezénylik. Azt mondják, hogy nekünk nincs inquisitió. Holott egy ügyesen szervezett egyházi párt, ugy nevelve, hogy azonegy jelszót kiábáljon, szövetkezve, hogy szitok átokkal halmozzon el mindent, a ki csak nézeteiben tőlök különbözik, hogy a vélemény szabad kimondását a hitetlenség vádjával elfojtsa, és rettegést oltson a sokaságba egyesített és folytonos fenyegetéssel — egy ily felekezet éppen oly veszélyes és bénító a gondolatszabadságra nézve, mint az inquisitió, s éppen oly hatályos szolgálatot tesz a papoknak mint a kard. A jelenkor tud-

valóóleg felekezeties szellemü, és ezért ellensége a szabadságnak. Korunk egyik legfelölőbb vonása az, hogy az emberek nagyon hajlandók társulatokba egyesülni, a nagy tömegbe beleolvadni, nagy tömegekben gondolkozni és cselekedni, a nagyobb szám izgatása után működni, egyediségöket feláldozni, s magukat a pártokkal és felekezetekkel azonosítani. Egy ily korszakban félnünk kell, és nem lehet eléggé rettegnünk, hogy egy ellenséges sereg gyül össze valamely felekezeti zászló alatt, oly számos és erős, hogy képes elfojtani a szabad véleményt, elnyomni a vizsgálódást, a másként gondolkozókat ildomos hallgatásra kényszeríteni, s ily formán elérni célját a nélkül, hogy a büntetőtörvényeknek segélyül hívása által gyülöletet gerjesztenének. Csakugyan nem csekély védelmünk van ezen rossz ellen a felekezetek sokféleségében; azonban ne feledjük el, hogy a szövetkezések éppen oly gyakorlatiak és veszélyesek az egyházban mint az államban; és hogy csekélyebb különbszések, a mint nevezni szokták, pillanatra félretétethetnek oly célból, hogy a közönséges ellenség ellen egyesült erővel működhessenek. Szerencsére a mi népünk szelleme, daczára minden korlátozó befolyásoknak, lényegesen szabadelvü. Ebben van a mi biztonságunk. Én bizom, hogy a nép szabadszelleme mindinkább mérsékelni és zabolázni fogja azt a kizáró szellemet, a mely uralkodó hibája az ő vallási vezetőinek.

Ezzel kapcsolatban legyen szabad megemlitenem, — és ezt szívből érzett örömmel mondom, hogy a mi köztársaságunk kormánya mindig kitüntette magát a vallásos szabadság szellemével. A türelmetlenség, a mely oly általános és uralkodó más országokban, nem talált menhelyet a mi törvényhozásunk termeiben. Még eddig nyíltan vagy közvetlenül a vallásos vélemény miatt egy testületre sem mondatott számüzési ítélet. Egy böles és igazságos féltékenység örködött vallásos szabadságunk felett és a felekezetes nagyravágyás legelső mozdulatára, leggyengébb jelére felriadt. Köztársaságunk ennél nagyobb dicsőséggel nem dicsekedhetik. Vajha senki se érné meg közüllünk e dicsőségnek elhalványodását!

Nagy szabadsággal beszéltem korunk felekezeties és kizáró szelleméről. Én a legkomolyabban ajánlom az érzület és ítélet szabadelvüségét a tőlünk különböző véleményü emberek iránt. Azonban ezt téve, semmiképpen sem akarom azt állítani, hogy a vélemények és nézetek csekély fontosságúak, vagy hogy ne töre-

kedjünk terjeszteni az olyan felfogásokat, melyeket mi az isteni igazság kifejezéseinek tartunk. Ugy vélem azonban, hogy ezeket oly eszközök által kell terjesztenünk, a melyek sem minket nem lánczolnak valamely párthoz, sem másokat nem szoritnak rabkötélékbe. Egyiránt tisztelnünk kell mind a magunk, mind a mások szellemét. Nem kell a vallásban egyformaságot követelnünk, a mi sehol sem létezik egyebütt, hanem fel kell tennünk, sőt óhajtanunk is kell, hogy a vallásos elv, mint természetünk más elvei, különböző módokban és fokokban nyilatkozzék. Ne feledjük, hogy a szellemi élet éppen úgy mint az állati, különböző alakokban állhat fenn és tenyészhetik. A midőn egész komolysággal ajánljuk azt, a mit mi tiszta és eredeti hitnek tartunk, nem akarjuk elfelejteni, hogy a kik különböznek tőlünk szóban vagy szemlélődésben, meg egyezhetnek szívben; hogy a kereszténység szelleme, habár tévelyekkel vegyülve és terhelve, mégis isteni; és hogy felekezetek, a melyek Krisztus Jézusnak különböző rangot tulajdonitnak a lények sorában, tisztelhetik mégis azt az isteni erényt, a mely őt szent atyja dicső képviselőjévé avatta. A pápista és protestáns hitformák leplei alatt igyekezzünk felismerni a kereszténység szeretetreméltó vonásait és örvendjünk annak hívésében, hogy a legellenkezőbb alakok és hangok közepett a mi közös atyánk ugyanazon mély gyermeki imádást jól látja és gyönyörködéssel fogadja.

Ez a lélek igaz szabadsága és kiszélesítése, oly szabadság, a melyet a ki ismer, nem cserélne el a legnagyobb hatalomért, a melyet papok és felekezetek az emberi lélek felett bitoroltak.

Beszéltem a vallásról; most áttérek az államkormányzásra — a másik nagy eszközre, ama szellemi szabadság, s erkölcsi erő és felemelkedés előmozdítására nézve, a miről láttuk, hogy a mi legfőbb javunk. Én nem azért nevezém egy ily eszköznek a kormányt, mintha az mindig előmozdítaná e célt, hanem mivel azt képes és tartoznék is előmozdítani. A polgári intézményeknek főképpen a szellemi vagy erkölcsi jóra kellene irányulniok, és a míg ezt az igazságot átéreznék, félek, hogy azok tovább is a véték és nyomor eszközeinek maradnak. Tudom, hogy más nézetek uralkodnak azok rendeltetési céljáról. Hallani olykor, hogy a kormánynak nincsen más célja, csak földi; hogy mialatt a vallás a lélekről gondos-

kodik, a kormány feladata a külső és testi érdekek felett örködni. Érdekeinknek e földre és szellemire való elválasztása előttem alap-
 talannak látszik. Egész lényünkben egység van. Egy nagy cél van,
 a melyért test és lélek teremtettek és az élet minden viszonyai
 rendezettek; egy központi cél, a mely felé egész lényünknek igye-
 kezni kell; és ez értelmi és erkölcsi természetünk kifej-
 tése; és egy ember sem érti tökéletesen a kormány célját,
 csak az, a ki úgy tiszteli azt, mint az Istentől e magasztos célra
 rendelt nagyszerű gépezetnek egyik részét. Nem tagadom, hogy a
 kormány azért van felállítva, hogy a mi jelen világi életünkhöz tar-
 tozó érdekeink felett örködjék. Mindazáltal van szellemi vagy er-
 kölcsi feladata is, mert a jelenlegi érdekek kiválóan szellem-
 erkölcsiek; azaz, eszközök és alkalmak az erény gyakorlására,
 felhívások az erkölcsi törvény iránti engedelmességre, forrásai kö-
 telmeinknek; és csak akkor áldások ránk nézve, ha a lélek egész-
 ségét s jóllétét előmozditják. Például a birtok, a törvényhozás fő-
 tárgya, az az anyagszer, ha szabad úgy szólanom, a melyre az
 igazság munkássága irányul, vagy a melynél fogva ez a sarkala-
 tos erény gyakoroltatik és nyilvánul; és a birtoknak nincs maga-
 sabb célja, mint a részrehajlatlan igazság és jóság elvét ben-
 nünk nyilvánosságra hozni s ez által eleveníteni s erősíteni.

A kormány a polgári társaságnak főszerve, és mi
 igazságosabban ítélünk meg az elsőt, ha az utóbbi természetét
 és alapját jobban ismernők. Azt mondom tehát, hogy a társada-
 lom egészen erkölcsi intézmény. Valami nagyon különböző
 az ugyanazon legelőn táplálkozó marhácsordától. Az, eszes lé-
 nyek egyesülése a jog biztonsaágaért. A jog, egy erkölcsi
 eszme, teszi sajátlagos alapját a polgári községeknek; és a legfőbb
 jó, a mit azok létre hoznak, az erkölcsi érzelmek és hajlamok kie-
 légítése. Némelyek azt tanították nekünk, hogy a társadalom szer-
 ződés és önző számítás műve; hogy az emberek azért egyeztek
 meg az együttlakásban, hogy magán érdekeiket kölcsönösen védel-
 mezzék. Pedig nem. A társadalom korábbi és magasabb eredetű.
 Az Isten rendelése, és megfelel annak, a mi legistenibb a
 mi természetünkben. A főkötélékek, a melyek az embereket
 községekben összetartják, nem önérdékek, vagy szerződések, vagy
 tényleges intézkedések, vagy erőszak. Sőt inkább láthatatlan,
 fensőbb szerű, erkölcsi kötelékek, a lélek és szív kapcsolai.

Legjobb tehetségeink és hajlamaink ösztönszerűleg vágynak a társaságra, mint olyan körre, a melyben életüket s boldogságukat megtalálják. Hogy az emberek nagy mértékben erősíthetik és javíthatják a társadalmat irott alkotmányokkal, készséggel megengedem. Van azonban egy alkotmány, a mely minden emberi készítményt megelőz, és a mely után a többieket mind alakítani kell: alkotmány, a melynek nagy vonalai éppen természetünkbe vannak huzva: az igazságnak, jószívűségnek és ember-szeretetnek egy eredeti törvénye, a melynek minden más törvények köteleztetnek érvényt szerezni, és a melytől minden más törvény az ő jogerejét nyeri.

Ha már most azt kérditek tőlem, hogy az állam kormánya miként mozdítsa elő az erkölcsi elv erélyét és emelkedését. Azt felelem: nem úgy, hogy a különböző erényeket a törvényhozás tárgyává tegye; nem az erkölcsök prédikálása, nem vallás felállítása által; mert ezek nem az ő tulajdonképpeni feladatai; kötelessége nem tanítás, vagy rábeszélés, hanem tett által szolgálni a szellemi szabadság ügyét, azaz, hogy minden intézkedéseiben szigoruan tartsa magát az erkölcsi vagy keresztényi törvényhez, s ez által a jog, igazság, egyetemes jóllét, és az erény elvei iránti tiszteletének legnyilvánosabb és ünnepélyesebb jeleit adja. A kormány az emberi intézmények közt a legláthatóbban fellépő, és ha erkölcsi méltóság és egyeneslelkűség volna homlokára írva, és minden tetteire láthatólag rányomva, megmérhetetlen erőt kölösönözne ez az egyedek keblében az erény elvének.

Részletesebben szólva, a kormány képes és köteles is volna nemesíteni a polgárok lelkét az által, hogy folytonosan eléjük tárja az általános jóllét elvét. Ez eszmének ragyogó betűkkel kellene minden törvényhozásba bevésődni; és a mely kormány határozottan és állhatatosan törekszik e célra, az erény prédikátora lesz. Ez megtanítja a polgárt, hogy szentséget tulajdonítson a közjónak; feljülemeli őt az önző tekinteteken, táplálja benne a nagylelkűséget és az elhatározást, feláldozni magát a közjóért, a mennyire az igazság és erény megengedi. Ellenben az oly kormány, mely a hatalmat önző célokra használja, mely a sokat feláldozza a kevésnek, vagy az államot egy pártnak, nyílt prédikálója lesz a gonoszságnak, megrontja a polgár lelkét, mindent megtesz, hogy azt aljassá és megvásárolhatóvá tegye, és rávezeti önnön példája

által hogy megcsalja vagy elárulja érdekeit, a melyekért késznek kellene lennie meghalni.

Továbbá a kormánytól függ, sokkal inkább mint bármely intézménytől, ama legfontosabb életelv: az igazság érzete a közönségben. Ennek előmozdítása végett minden törvényeiben tiszteletet kellene a jog iránt kifejeznie, és pedig egyenlő tiszteletet a nagyok és kicsinyek, vagy gazdagok és szegények jogai iránt. Inkább fel kellene áldoznia a legfényesebb előnyöket, mintsem a maga hitét és szavát megtörje, mintsem a birtok megállított törvényeit megrendítse, vagy bármi módon megingassa a közönségben az igazság érzését.

Legyen szabad még hozzáadnom egy más módot is, mely által a kormány képes lesz a polgárok lelkét nevelni és magasztosítani. Más kormányokhoz való viszonyaiban sértetlenül ragaszkodnia kellene az igazság és emberszeretet elveihez. Mérsékeltisége, őszintesége, egyeneslelkűsége és külállamok iránti békés szelleme, minden titkos mesterkedések és hamis nyereségek-től való megtartóztatás, a szabad és kölcsönösen jótékony közlekedés ápolása által, táplálnia kellene a polgárok közt azt a nemesítő öntudatot, hogy ők az emberi családhoz tartoznak, és az egész emberi nemmel közös érdekek van. A kormány csak akkor teljesíti feladatát, midőn így egyesül a kereszténységgel ama közös végcélra: az általános szeretet törvényének tiszteletet és érvényt szerezni.

Szerencsétlenségre, a kormányok ritkán ismerték legfőbb feladatuknak azt a kötelezettséget, hogy a közönségben a tiszta és nemes érületet erősítsék. Sőt inkább attól tartok, hogy azokat éppen a nemzeteket megvesztegető főtényezők közé kell számítani. Mindazon tanok közt, a melyek vétkek terjesztői voltak, egyet sem ismerek veszélyesebbet, mint azt a szabályelvet, hogy az államférfiak ki vannak véve az erkölcsiség közönséges törvényei alól; hogy a nemzetek nem kötelezvék az egyénekkel egyaránt az igazság és emberszeretet örök törvényei által. E tan kedvezésével a vétkek a társadalom legmagasabb polczain szégyenpir nélkül emelte fel fejét. A vétkek a trónra ült. Emberek, kik kezökben tartották a legfőbb hatalmat, s lekötötték a nemzetek bámulását, nagyságuk szentesítését kölcsönözték a vétkeknek. A népeknek éppen a szivében, a kormányzók udvari titkosszobáiban, erkölcsi fekély tenyé-

szett, a mely megfertőzött és megrontott minden osztályt az államban. A kormányzók példája által a magánemberek megtanulták úgy tekinteni az örökké tartó törvényt, mint egy ideiglenes szerződészerű szabályt és megvakították az erkölcsiség felsőbbségére nézve.

Hogy egy nép jólléte bensőleg össze van kötve az erény eme tiszteletével, a melyet én a törvényhozóknak ajánlék, a legigazabb és nem lehet elég mélyen érezni. Semmi alapja nincs ama köznapias tannak, hogy egy állam virágzásra juthat politikai mesterségek és vétkek által. Nemzetek és egyesek egy törvénynek vannak alávetve. Az erkölcsiség elve az államok élete. Nem érhet népet nagyobb csapás, mint egy gonosz politika ideiglenes sikere s az ez által táplált remény, hogy büntetlenül lehet lábbal tapodni az Isten tekintélyét. Előbb vagy később, a megsértett erény rettenetesen megboszulja magát államokon úgy, mint magánembereken. — Mi valóban gazdagságunk biztonságát és nyugodt élvezését reméljük törvényeinktől és intézményeinktől. De a polgári törvények az Isten ujjá által szivünkbe írt törvényekben találják főszenesítésöket. A nyilvános igazság forrása abban az arányban lesz zavarttá és tisztátlanná, a milyenben egy nép rabszolgájává teszi magát a vétkeknek. A legüdvösebb törvények, ha nélkülözik a közvélemény támogatását, tehetetlenekké lesznek. Önző, elvtelen emberek, hizelegvén a rossz szenvedélyeknek, és elhomályosítván a közvéleményt, bitorolják a törvényszékeket, a hatalom és bizalom helyeit, s a szabad intézményeket élettelen alakokká vagy az elnyomás eszközeivé változtatják. Én különösen hiszem, hogy az államok erősen sokat szenvedtek az erkölcstelenség azon neme által, a melyet egy sereg államférfi mint nagy haszonhajtó növényt kiváló gondnal melengetett, értem, a más országok iránti ellenséges érzést. A közönséges tan az volt, hogy az idegen államok megkárosítása s azok iránti ellenségeskedés, a nemzeti szellem megerősítésének s a belső egység megszilárdításának eszközei. De a népbe egyszer beoltott rossz szenvedélyek soha sem merülnek ki másutt. A vétkek soha sem termi az erény gyümölcseit. Az idegenek iránti igazságtalanság nem gyarapítja a barátaink iránti igazságot. A gonoszlelkűség minden alakban a pokol tüze, és az azt tápláló politika ördögi szülött. Házi czivódás és pártdüh ennek természetes és szükségképpeni következményei; és a mások iránt ellenséges nép tanusítani fogja a maga törté-

nelmében, hogy az embertelenségnek és igazságtalanságnak egyetlen alakja sem kerüli ki a maga méltó jutalmát.

Mint népnek abban áll legnagyobb hibánk, hogy bálványozásig bizunk a mi szabad intézményeinkben; mintha ezeknek, valami büverőnél fogva biztosítani kellene jogainkat, bármennyire rabszolgáivá tennők is mi magunkat a rossz szenvedélyeknek. Szükséges megtanulnunk, hogy a szabadság formái, annak nem lényege; hogy mialatt egy szabad alkotmány betüje megtartatik, szelleme elveszthető; hogy még legbölcsebb intézkedései és legnagyobb gonddal védett hatalma is a zsarnokság fegyvereivé alakíthatók. Egy szabadnak nevezett országban, a többség factióvá válhatik, s a kihonosított s vádakkal terhelt kisebbséget kirabolhatja, elnyomhatja, eltiporhatja. Alkotmányok alatt, melyek szerint a kormány választás útján jó létre, egy uralkodó párt éppen egy bitorlóvá lehet és szintoly árulóképp összeeskühetik az állam ellen, mint az egyed, ki fegyverrel vág magának utat a trónhoz.

Tudom, azt hiszik, hogy a politikai bölcsesség úgy alakíthatja az államintézményeket, hogy azok által, daczára a nép vétkeinek képes lesz fentartani a szabadságot. E cél elérésére az volt a fő-eljárásmód, hogy egyensúlyozzák, a mint nevezték, egymással szemben az emberek szenvedélyeit és érdekeit; egyik ember önzését gátul használják a másiké ellen, hogy az ellenséges erők ellenhatásai s egyensulya által békét eszközöljenek. Én ez egész elméletben nem bizom. A vétek semmi ügyesség vagy okos mérlegelés által sem vitethetik oda, hogy az erény munkáját cselekedje. Saját történelmünk megmutatta már ezt. Kormányunk a kölcsönös ellenőrzés és egyensuly tanára volt alapítva; és mit tanít nekünk a tapasztalás? Azt, a mire természetünk elvei megtaníthattak volna, hogy t. i. valahányszor az ország két nagy pártra van oszolva, az uralkodó párt hatalmába keríti a törvényhozás mindkét ágát s a különböző közigazgatási hivatalokat, és éppen oly kevés ellentállással s oly elszánt akarattal halad céljai felé, mintha minden hatalom egyetlen testületben volna öszpontosítva. Az erénynek nincs semmi pótszere. A szabadintézmények egyedül csak akkor biztosítják a jogokat, ha magok is biztosítatnak s életerőben tartatnak a szellemi szabadság, amaz erkölcsi erő és felemelés által, a melyet, mint természetünk legfőbb javát, előtetek felmutattam.

E nézetek szerint egy államférfiu első kötelessége, kiművelni egy nép erkölcsi erélyét. Ez az első érdeke a népnek, és a ki gyengíti ezt, oly hibát követ el, melyet semmi más talentoma sem hozhat helyre; nem is kellene semmi szolgálati fénynek, vagy pillanatnyi sikernek, elfordítani tőle a gyalázatot, melyet tetteivel megérdemelt. Tanulják meg a közügy emberei, nagyobb tisztelettel gondolkozni feladatukról. Érezzék, hogy ők a külső birtoknál lényegesebb érdeket érintnek. Semmitől se féljenek annyira, mint a nép erkölcsi meggyőződéseinek aláásásától, igazságtalan törvényhozás vagy önző politika által. Miveljék önmagukban a vallás és erény szellemét, mint a közpálya főkellékét. Sem a közönség, sem saját maguk haszna, érdeke ne tántorítsa az erkölcsi törvény megtörésére. Legyen hitök az erényben, mint a népek erejében. Ne engedjék magokat lehangoltatni a pillanatnyi rossz siker által az egyenes törekvésben. Emlékezzenek meg, hogy a míg ők és kortársaik csak egy napot élnek, az államnak évezredekig kell élni; és hogy az idő, e soha nem tévedő bíró, igazolni fogja azon államférfi bölcsességét és nagylelkűségét, a ki bizva az igazság, egyenesség és emberszeretet erejében, fentartja ezek követelményeit, s kegyelettel követi intéseiket az általános hűtlenség és romlottság közepette.

Eddig azon általános befolyásról beszéltem, melyet a kormánynak egy nép erkölcsi érdekeire az által kellene gyakorolnia, hogy egész politikájában és törvényhozásában tiszteletet nyilvánít az erkölcsi törvény iránt. De szintoly kötelessége különösebb és egyenesebb befolyást is gyakorolnia. Azon kötelességet értem, mely a bűnök megelőzésére és megbüntetésére vonatkozik. Ez egyik főcélja a kormánynak, de még eddigelé igen kevés mértékben részesült abban a figyelemben, melyet megérdemel. A kormányok csakugyan nem voltak restek a vétkek megbüntetésében; a társadalom sem szenvedett hiányt börtönök és vesztőhelyek dolgában. De a vétkek megelőzése s a vétkes javítása sehol sem kaptak helyet a törvényhozás első tárgyai között. Boszut lihegő és gyakran vérrel írott büntetőtörvényeket állítottak csatarendbe az emberi szenvedélyek erőszakoskodása ellen, és a törvényhozó lelkiismerete megnyugvását találta abban, hogy a büntető szabályoknak törvényerőt kölcsönzött. Vajjon az emberiség megsértése

által nem szaporította - e a vétkesek számát, oly kérdés, melyet, bölcsen tenne, ha megfontolná.

A vétek megelőzésének eszközeit bővebben tárgyalni nincs időm s még inkább képességem. Csak azt kívánom mondani, hogy ezt a tárgyat az egész törvényhozásban szem előtt kellene tartani. E végre, a törvényeknek a lehető legkevesebbeknek és legegyszerűbbeknek kellene lenni; mert egy terjedelmes és nehezen megérthető törvénykönyv csak szaporítja a törvényszegés alkalmait és a polgárt szükségtelenül összeütközésbe hozza az állammal. Mindenek felett hordozzák a törvények erős vonásokban homlokukon az igazság és emberség jellegét, úgy hogy lehessen a közönség erkölcsi érzése azok szentesítése. Az önkényes és elnyomó törvények áthágásukra csábitnak, és az engedetlenségtől elveszik a vétek öntudatosságát. Sőt bölcs dolog tartózkodni oly törvényektől, a melyek, bármily bölcsék és jók is magokban, az igazságtalanság és czélszerűtlenség látszatával bírnak, a melyek nem találnak viszhangra a honpolgárok szívében s a melyeket csaknem minden lelkiismereti furdalás nélkül megszegnek. A törvényhozás bölcsesége különösen abban mutatkozik, hogy a törvényeket a lelkiismerethez köti. Hozzá teszem, a mi előttem nagy fontosságúnak látszik, miszerint a büntető törvénykönyvet úgy kellene szerkeszteni, hogy a legszigorubb részrehajlatlansággal gyakorolja hatását gazdagokra és a föld nagyjaira úgy, mint a szegényekre és elesettekre. A társadalom nem kevésbé szenved az előbbiektől mint az utóbbiak vétkei miatt. Igazán volt mondva, hogy a tolvajlás és csalás által szerzett vagyon mennyisége csekély, összehasonlítva azzal, a mi becsstelen vagyonbukás által szereztetett. Mégis a tolvajt börtönbe küldik, és a csalárd bukott talán pazar fényben él. A közönség erkölcsi érzése ily módon megrontatik; ezért s más fontos okokból is a reform nagyon kívánatos a fizetési-képtelenséget illető törvényekben. Én borzadok a becsületes adós bebörtönzése miatt; és az a törvényhozás, a mely megengedi a hitelezőnek, hogy a zsarnok szerepét játssza egy ártatlan ember felett, úgy gondolom, egy barbár kort is megalázna. Azonban nem kevésbé borzadok a büntetlenség miatt, a melylyel bűnös fizetni-képtelenek folytonosan megmenekednek, és a szelidség miatt, melylyel az állam a polgárok leglényegesebb érdekeit megvédeni kellettő törvényeinek emez áthágói iránt viseltetik.

A vétek meggátlásának egy másik módja, a bölcsen büntetés; és a bölcs büntetés alatt én olyant értek, mely a vétkes javítását célozza. Tudom, hogy a büntetés ezen célját bölcs és nemeslelkű emberek kérdésbe tették. De micso-da magasb vagy gyakorlatibb czélt lehet ennél kitüzni? Ti azt mondjátok, hogy példaadás végett kell büntetni. De a történelem azt mutatja, hogy az ugynevezett intő s elrettentő büntetések nem nagy eredménnyel dicsekedhetnek. A bűn tenyészik szigorú büntetések alatt, tenyészik a vétkesek vérén. Az ily büntetések gyakori végrehajtása megkeményíti a nép szivét, s átalkodottságot és visszahatást szül a vétkesben. Ugy látszik, hogy a kormány a legujabb időkig arra törekedett, hogy megkeményítse a bűnöst, egy rakás bűnös közé, egy közös börtön megromlott légkörébe dobván őt. Az emberiség örömmel tekint azon reformra, a mely e tekintetben terjedni kezdett a mi országunkban. Eltávolítani az elíteltet a gonosz befolyásoktól, lényeges lépés az ő erkölcsi helyreállítására. Ez azonban csak egy lépés. Jó befolyás védelme alá helyezni őt szintoly fontos, és itt szükség, hogy egyesek közreműködése legyen támogatója a törvényhozási intézkedéseknek. Magán keresztények, a kik ugy okosságuk, mint emberszeretők tekintetéből e célra alkalmasok, lépjenek összeköttetésbe az elkülönzött fogolylyal, és őszinte, testvéries részvét mutatás, beszélgetés, könyvek és buzdítás által oly hurokat érintsenek meg benne, a melyek régóta megszűntek rezegni; új reményeket ébresszenek fel benne, biztassák őt, hogy nincs minden elveszve, hogy Isten és Krisztus, az erény és az erényesek barátsága, tisztesség és halhatatlanság, még számára biztosíthatók. A magán keresztények e dicső lelkipásztorkodásának sikere felett nem kételkedem. Tudom, hogy a vétkesek megjavítására irányzott minden törekvések sikertelenségéről fognak nekem beszélni. E törekvések nem voltak mindig sikertelenek. S aztán vajjon az emberiség emberszeretete, lángelméje és erélye hatályosítva volt-e méltólag s a legbuzgóbb igyekezettel ezen nagyszerű ügyben? Én az új testamentumban nem találok az emberi lényeknek oly osztályát, a melynek elhagyására utasíttatnék a keresztényi szeretet. Ugy találok, hogy nem tesz egyetlen kivételt is Ő, ki jött hogy felkeresse és megmentse azt, a ki elveszett. Hozzá kell tennem, hogy

a legreménytelenebb egyének nem mindig a fogházakban találhatók. Hogy a vétkesek szörnyen romlottak, azt tudom, de nem romlottabbak sok másnál, a kik szabadon járnak-kelnek és nincsenek kizárva szivességünkből. A gazdag ember, a ki csal, bizonyosan van oly bűnös, mint a szegény ember, a ki lop. Az iszákos gazdag inkább vádolható, mint a ki szükség nyomása alatt sülyed ezen vétkekbe. A fiatal ember, a ki elesábitja az ártatlanságot, inkább megérdemli a javító házat, mint a szerencsétlen nőszemély, a kit a romlás ösvényére esalt. Még inkább meg kell említenem, hogy a fogoly vétke mennyire ered a társadalom általános romlottságából. Midőn eszembe jut, hogy a vétkek miatti felelősségből mily sok nehezedik az államra: hogy a vétkek közül, melyek legszigorubbán büntettetnek, mily sok tulajdonítható az elhanyagolt nevelésnek, a korai tisztátalan szükölködésnek, a kisérteteknek és veszélyeknek, a miket a társadalom nagyrészt meggátolhatna vagy enyhíthetne, érzem, hogy a könnyörület és szánalom lelkének mérsékelni kellene a törvényhozást, hogy nekünk nem kellene magunkat oly erősen elszigetelni elesett testvéreinktől: sőt inkább megismerni bennök az emberiség arcát és igényeit: törekednünk kellene őket Istenhez visszanyerni.

Észerint szóltam az államkormány ama kötelezettségéről, mely szerint a nép erkölcsi emelésére különböző eszközökkel hatni tartozik. E fejezetet a feletti fájdalom kifejezésével zárom be, hogy egy intézmény, mely ily erkölcsileg nemesítő befolyásra képes, oly gyakran helyet foglal egy nép megrontásának főeszközei közt.

Ez előadásban főleg azon igazságot igyekeztem megállapítani s hallgatóimnak szívére kötni, hogy az állampolgárok erényes érzülete, erkölcsi ereje és emelkedése az állam főfontosságú ügye; és erre én nem csak azért ereszkedtem ki így, hogy hivatalos kötelességemnek tegyek eleget, hanem mély egyéni meggyőződésből. Én érzem, s nem kétlem sokan érzik, hogy egy nemzet legkitűnőbb kincse, egyetlen értékes birtoka, és a mely minden egyéb áldást és üdvet magával hordoz, a polgárok közt a tiszta elvek és érzelmeik uralkodása. Egy oly állam polgára óhajtok lenni, a melynek jellemében és intézményeiben magam számára az előhaladás forrásait feltalálom, a melyről nemes büszkeséggel beszélhetek, a

melynek évkönyveiben nagy és tisztelt nevekkel találkozom, és a mely adósává tette a világot valamely igazság felfedezése és az erényes szabadság nemes példája által. Isten őrizzen engem oly országtól, mely a gazdagságot bálványozza és nem gondol az igaz dicsőséggel; a melyben ármány, cselszövés viszi a kormányzást, s a hazafiság a hivatalba juthatástól kölcsönzi buzgóságát; a melyben éhező családok és hizelgők könyörgéseikkel ostromolják az állam minden megyéit; a melyben a nyilvános emberek a bűn bélyegét hordozzák és a kormány széke a magánéletbeli erkölcstelenség és politikai romlottság undok fertője. Ne beszéljetekek nekem egy szabad országhoz-tartozás tisztos voltáról. Én azt kérdem, hogy szabadságunk terem-e nemes gyümölcsöket? Feljülemel-e az minket férfias szellemben, nyilvános erényben azon országokon, melyeken zsarnokkény uralkodik? Ne beszéljetekek nekem honunk kiterjedéséről. Én nem gondolok annak nagyságával, ha elfajult embereket nevel. Ne beszéljetekek gazdagságunkról. Jobb egy szegény nép közé tartozni, mely egyszerű erkölcseiben, istenfélő és tiszteli önmagát, mint a gazdag országok közé, melyek a gazdagságnál nem ismernek fensőbb jót. Legbensőbb óhajom a mi hazánkra nézve, hogy Európának esztelen s szolgálai másolása helyett legyen saját jelleme, megfelelő a mi intézményeink szabadságának és egyenlőségének. Egy Európa elég. Egy Páris elég. Mily nagyon kívánatos, hogy bármennyire el vagyunk választva egy oczeán által a keleti száraztól, még inkább el lennénk választva az erkölcsök egyszerűsége, házi tisztaság, benső kegyesség, az emberi természet iránti tisztelet, erkölcsi függetlenség s amaz elpuhitó érzékiségnek hódoló hajlam legyözése által, mely az óvilág legmiveltebb részét jellemzi.

Honunkról különös nyomatékkal mondhatom, hogy jóléte és virulása erényében van. Államaink egyesülete csak ezen állhat szilárdul. A mi állami egységünk nem hasonlít más nemzetekéhez, a melyekét a százados megszokás erősítette meg s erőszak tartotta össze. A miénk új, s még inkább, önkénytes államegyesülés. Hiába való arról beszélni, hogy erőszak minket összetart. Semmi sem tarthatja vissza egyesült államaink egy tagját is, ha elválásra határozza magát. Az egyedüli kötelékek, a melyek állandólag egyesíthetnek minket, erkölcsiek. Hogy vannak e szövetkezett államok-

ban visszataszító erők, meghasonlási elvek, mindnyájan érezzük. A vonzó erő, a melynek amaz erőket ellensúlyozni kell, egyesegyedül a szenvedélyeket mérséklő szelid bölcseségben, a részrehajlatlanság és a közjó iránti tisztelet szellemében s az erényes hazafiságban található, mely ragaszkodik az államok egyesületéhez, mint a szabadság és béke egyetlen zálogához. Az egyesületet fenyegeti az egyes államok féltékenysége s a külön helyi érdekek összeüt-közése, a melyeket csak nagylelkű szabadelvűség egyeztetethet ki. Veszélyezteteti a végrehajtó hatalom gyalázatos pártfogósága, mely által a közkinestár a megvesztegetés forrásává alakíttatik, valamint a hatalom erős vágya, mely szünetnélkül izgatja az országot, hogy a hivatalt új kezekbe tegye, s az egyetlen orvosság e roszak ellen a közönség erkölcsi boszankodásában, egy tiszta, nemesen büszke szellemben található, a mely megvetéssel nyomja el ez önző nagyravágyást.

E köztársaság legfőbb tisztviselőjének s a végrehajtó és törvényhozó osztályokban hozzá tartozóknak a legnagyobb tisztelettel ajánlom az itt előadott igazságokat; és a Jézus Krisztus szolgájához illő egyszerűséggel emlékeztetem őket szent kötelességeikre, melyekkel Isten és embertársaik s az emberiség, szabadság, erény és valóság érdekei iránt viseltetni tartoznak. Mi erős bizalommal reméljük, hogy magas polczaikon igyekezni fognak nem a maguk, hanem a köz javát keresni, és pedig keresni a honi alkotmány elveivel s még inkább az Isten örök törvényei elveivel való hajtathatlan ragaszkodással.
